УДК 657. 446

Г.І. Кузьменко, асп.
Кіровоградський національний технічний університет

Облікова політика підприємства як один з інструментів оптимізації оподаткування

У статті розглядаються питання організації та формування облікової політики підприємства як інструмента оптимізації оподаткування, визначаються основні її складові та критерії оцінки ефективності.
облікова політика, бухгалтерський облік, податковий облік, податки, податкові платежі, оподаткування, оптимізація оподаткування

Одним з основних внутрішніх документів будь-якого підприємства, який визначає порядок ведення бухгалтерського обліку є облікова політика.

Облікова політика – це відносно нове явище як у вітчизняній економічній теорії, так і у практичній діяльності. Вперше термін «облікова політика» в межах національної системи бухгалтерського обліку був визначений Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Останній визначає облікову політику як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Тобто, це вибір підприємством конкретних методик, форми та техніки ведення бухгалтерського обліку, виходячи з положень чинних нормативно-правових актів та особливостей діяльності підприємств.

Являючись елементом системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку, облікова політика поєднує державне регулювання і певну самостійність підприємства з питань бухгалтерського обліку. Водночас, ступінь свободи підприємства у формуванні облікової політики обмежено державною регламентацією бухгалтерського обліку, яка передбачає методики та облікові процедури, серед яких припустимі альтернативні варіанти. Свобода підприємства полягає у можливості вибору конкретних способів оцінки, калькулювання, переліку бухгалтерських рахунків тощо.

Іноді нормативні документи не завжди містять конкретні рекомендації щодо правил ведення бухгалтерського обліку окремих фактів господарського життя. В такому випадку, підприємство при формуванні облікової політики, самостійно розробляє відповідний спосіб, виходячи з діючих положень.

Отже, облікова політика підприємства передбачає вибір методики бухгалтерського обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя у бухгалтерському обліку. Зважаючи на це, можна припустити, що правильно сформована облікова політика підприємства є одним з основних інструментів оптимізації оподаткування, так як дозволяє законними способами зменшити податкові зобов'язання по податкам, зборам та обов'язковим платежам, тим самим знизити рівень податкового навантаження на підприємство.

В діючій системі нормативного регулювання бухгалтерського обліку вже склалась певна техніка формування облікової політики для цілей фінансового та управлінського обліку, однак практично відсутня методична база її формування для цілей оподаткування. В результаті, такий важливий інструмент оптимізації

© Г.І. Кузьменко. 2010

оподаткування як облікова політика не використовується підприємствами за призначенням та складається в більшості випадків формально.

За таких обставин існує об'єктивна необхідність дослідження питань формування оптимальної облікової політики з метою мінімізації рівня оподаткування підприємств.

Дослідженню проблем формування та реалізації облікової політики підприємств присвячені роботи провідних західних та вітчизняних науковців і практиків, серед яких доцільно виділити Ж. Бурнисьена, Ж. Дюмарше, Ж. Саварі, Б. Нідлза, Х. Андерсона, Д. Колдуєла, О. Шмаленбаха, М.Білухи, Ф. Бутинця, Г. Кірейцева, Ю. Кузьмінського, М. Кужельного, В. Лінника, М. Пушкара, В. Сопка, В. Швеця.

В численних роботах за даною проблематикою наводяться дефініції облікової політики, її складові, моделі формування облікової політики для цілей фінансового та управлінського обліку тощо, і майже відсутні дослідження, спрямовані на визначення ролі облікової політики в оптимізації оподаткування.

Метою статті є дослідження сутності облікової політики як інструмента оптимізації оподаткування в рамках чинних нормативно-правових актів України.

Облікова політика підприємства розробляється виключно на основі положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності [4, 5, 11].

Повноваження власника (власників) підприємства встановлювати облікову політику реалізується через визначення у розпорядчому документі переліку методів оцінки, обліку і процедур, щодо яких нормативно-методична база передбачає більш ніж один їх варіант, що зокрема стосується:

— методів оцінки вибуття запасів;

— періодичності визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;

— порядку обліку (ідентифіковано або загалом) та розподілу транспортно-заготівельних витрат;

— методів амортизації необоротних активів;

— вартісних ознак предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;

— періодичності (періоду) зарахування сум дооцінки необоротних активів до складу нерозподіленого прибутку;

— методу обчислення резерву сумнівних боргів;

— переліку створюваних забезпечень майбутніх витрат та платежів;

— порядку оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг;

— сегментів, пріоритетного виду сегменту, принципів ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках;

— переліку і складу змінних та постійних загальновиробничих витрат, бази їх розподілу;

— переліку та складу статей калькуляції виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);

— порядку визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом;

— дати визнання придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів;

— бази розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу;

— порога суттєвості щодо окремих об'єктів обліку;

— переоцінки необоротних активів;

— періодичності відображення відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань.

Формування облікової політики підприємства за конкретним напрямом (питанням) полягає у виборі одного варіанта з декількох — альтернативних, передбачених нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку. Оскільки облікова політика підприємства визначається на підставі принципів, методів і процедур, регламентованих не тільки П(С)БО, то при обранні того чи іншого варіанта можуть використовуватися також інші нормативно-правові документи, що регулюють методологію бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Причому, з усіх допустимих варіантів слід вибрати той, який найповніше відображає як специфіку господарської діяльності конкретного підприємства, так і дозволяє знизити рівень податкового навантаження на підприємство (наприклад, формування первісної вартості запасів, вибір методу вибуття запасів, формування собівартості готової продукції, оприбуткування основних засобів тощо).

Отже, при формуванні облікової політики необхідно враховувати взаємозв'язок та взаємообумовленість двох видів обліку: бухгалтерського (фінансового та управлінського) і податкового. Незважаючи на існуючі відмінності, іноді – досить суттєві, бухгалтерська облікова політика і облікова політика в цілях оподаткування – це дві сторони єдиного облікового процесу підприємства, які ґрунтуються на єдиних принципах. У зв'язку з цим, можна виділити сучасну облікову політика підприємства як сукупність принципів, методів і процедур ведення бухгалтерського і податкового обліку. Сутність такого підходу та застосування принципу єдності облікової політики можна пояснити наступним:

– як бухгалтерський, так і податковий облік організовуються на підставі практично одних і тих самих первинних документів;

– об'єктами як бухгалтерського, так і податкового обліку виступають: активи, капітал, зобов'язання та господарські операції.

Отже, повне розділення облікової політики на відокремлені самостійні частини – бухгалтерську і податкову, з одного боку неможливе, а з іншого – недоцільне.

У зв'язку з цим, положення облікової політики для цілей оподаткування повинні бути складовою частиною загальної облікової політики підприємства.

Необхідність формування облікової політики для цілей оподаткування пояснюється також і відмінністю норм податкового законодавства та П(С)БО щодо визначення та оцінки об'єктів бухгалтерського обліку та існуванням в податковому законодавстві декількох варіантів визначення об'єкта оподаткування (наприклад, податковий кредит і податкове зобов'язання з ПДВ можуть визначатися касовим або розрахунковим методами, застосування положень податкового законодавства щодо порядку визнання валових доходів тісно пов'язане із основним видом діяльності підприємства і, на відміну від П(С)БО, визначаються за першою із подій – надходження грошових коштів або відвантаження продукції).

При формуванні облікової політики для цілей оподаткування (податкової облікової політики) слід виходити з того, що остання включає ряд організаційних та методичних елементів, використання яких, з числа всіх існуючих альтернатив, передбачених чинним законодавством, дозволить мінімізувати суму податкових платежів.

Організаційні елементи податкової облікової політики визначають загальні питання оподаткування підприємства: порядок організації податкового обліку (який з підрозділів підприємства буде займатися цим питанням: бухгалтерія або спеціалізована служба, особа, відповідальна за ведення обліку); система регістрів

податкового обліку, графік документообороту; порядок інвентаризації активів і зобов'язань; порядок формування показників податкової звітності; робочий план рахунків; порядок розрахунків з бюджетом та державними цільовими фондами; система внутрішнього контролю за нарахуванням та сплатою податкових платежів.

Методичні елементи податкової облікової політики визначають способи ведення податкового обліку, які суттєво впливають на формування податкової бази та величину податкових платежів за їх видами. До таких елементів відносяться: визнання та оцінка об'єктів бухгалтерського обліку щодо яких чинним законодавством передбачені альтернативи; момент визнання доходів і витрат та момент формування бази оподаткування; облік фінансових результатів тощо.

Вибір оптимального сполучення елементів облікової політики для цілей оподаткування ґрунтується на використанні критеріїв, які дозволяють моделювати вплив цих елементів на рівень податкових платежів. Таким чином, процес формування облікової політики повинен включати ряд послідовних етапів (рис. 1), починаючи з вирішення організаційних питань податкового обліку та закінчуючи висвітленням питань зміни облікової політики.

Правильне формування облікової політики платниками податків можливе лише при дотриманні наступних правил:

а) підприємством здійснюється вибір одного з декількох способів, які регулюють порядок визначення податкової бази і обчислення податкових платежів з числа тих, які передбачені чинним податковим законодавством;

б) обрані способи обліку встановлюються для підприємства в цілому, у тому числі вони єдині для всіх його структурних підрозділів (включаючи і ті, що мають відокремлений баланс), незалежно від їх місця розташування;

г) визначені підприємством способи обліку встановлюються на тривалий час – як правило, на звітний рік. Найчастіше податковим періодом для податкових платежів є календарний рік, тобто період часу з 1 січня до 31 грудня включно. У межах цього періоду податкова облікова політика підприємства може змінюватися тільки в тих випадках, які прямо передбачені податковим законодавством.

д) обрані варіанти податкового обліку повинні бути закріплені відповідним організаційно-розпорядчими документом.

Ефективність діючої облікової політики підприємства з точки зору виконання нею функцій оптимізації оподаткування повинна визначатись на основі порівняння показників податкового навантаження при альтернативних варіантах використання окремих елементів облікової політики, щодо яких підприємство має можливість вибору. До основних показників, які доцільно використовувати для оцінки податкового навантаження відносяться:

1. Сума податків, зборів та обов'язкових платежів, які сплачуються підприємством.

2. Структура (частка) податків та окремих їх видів у собівартості продукції, в ціні виробника та в ціні реалізації. Ця структура може формуватися як для загального обсягу виробництва чи реалізації, так і для обсягу за окремими видами продукції, робіт та послуг.

3. Розмір чистого прибутку підприємства, максимізація якого є основною метою діяльності будь-якого підприємства.

4. Величина чистого прибутку на одиницю податкових витрат (коефіцієнт ефективності оподаткування).

Рисунок 1 – Порядок формування облікової політики для цілей оподаткування

5. Середня по підприємству величина податків у розрахунку на одиницю продукції.

6. Загальний рівень оподаткування підприємства відносно фінансових результатів його діяльності.

7. Питома вага податкових платежів у виручці від реалізації продукції.

8. Питома вага податкових платежів у витратах виробництва.

За допомогою розрахунку вказаних показників можна здійснювати моделювання впливу вибору альтернативних елементів облікової політики на податкові зобов'язання підприємства, що в кінцевому результаті призведе як до зниження розміру сплачуваних податкових платежів, так і до зниження податкового навантаження на підприємство.

Слід зазначити, що в сучасних умовах спостерігається здебільшого формальне відношення до формування облікової політики власниками підприємств та її недооцінка бухгалтерами, як одного з основних інструментів оптимізації оподаткування. Останнє пояснюється наявністю таких недоліків, притаманних більшості наказів про облікову політику:

- відсутнє розмежування облікової політики для бухгалтерського і податкового обліку;

- відсутні посилання на норми чинного законодавства, що дозволяло б відслідковувати зміни в нормативно-правових актах та відповідним чином вносити зміни та корективи в облікову політику;

- облікова політика в ряді випадків представляє собою абсолютно «типовий» документ, який жодним чином не враховує специфіки діяльності підприємства та включає лише перелік рахунків і субрахунків, які використовуються в бухгалтерському обліку;

- не оформлюються належним чином зміни та доповнення до облікової політики;

- не визначені альтернативні елементи за окремими податками, зборами та обов'язковими платежами;

- елементи облікової політики формуються без належної оцінки наслідків для оподаткування підприємства.

Таким чином, формальний підхід до складання облікової політики негативно позначається насамперед на фінансових результатах та проявляється у високому рівні податкового навантаження на підприємство. Отже, ефективна фінансова діяльність будь-якого підприємства неможлива без досконало продуманої облікової політики в цілому та її невід'ємної складової – податкової облікової політики. При цьому, ефективність системи оподаткування підприємства залежить з однієї сторони – від податкової політики держави, яка реалізується через податкове законодавство та використання безпосередньо підприємствами можливостей оптимізації оподаткування, шляхом реалізації власної податкової політики – з іншої сторони.

Перспективою подальших досліджень в напрямку використання облікової політики в цілях оподаткування є розробка методики оцінки її ефективності та впливу на податковий потенціал.

Список літератури

1. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку / Бутинець Ф.Ф., Войналович О.П., Томашевська І.Л. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 528 с. (С. 36 – 64).
2. Журнал «Справочник экономиста» [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.economist.net.ua.
3. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.97 р. № 283/97-ВР, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.
5. Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (IAS) 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» .
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (IAS) 16 «Основні засоби».
8. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.05.99 р. № 137, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.
11. Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності, затверджене наказом

Міністерства фінансів України від 19.12.2006 р. № 1213, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.
12. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність / Михайло Семенович Пушкар. – Тернопіль: Карт – бланш, 2003. – 141 с.

Г.Кузьменко

Учетная политика предприятия, как один из инструментов оптимизации налогообложения

В статье рассматриваются вопросы организации и формирования учетной политики предприятия как инструмента оптимизации налогообложения, определяются основные ее составляющие и критерии оценки эффективности.

G.Kuzmenko

Registration policy of enterprise, as one of instruments of optimization of taxation

In the article the questions of organization and forming of registration policy of enterprise are considered as an instrument of optimization of taxation, basic its constituents and criteria of estimation of efficiency are determined.

Одержано 10.11.10

УДК 338.24

В.П. Лещук, доц., канд. екон. наук
Тернопільський національний економічний університет

Регулювання створення та діяльності фінансово-промислових груп

В статті досліджуються питання, що стосуються регулювання створення та діяльності фінансово-промислових груп, обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення законодавчої бази їх діяльності.

державне регулювання, фінансово-промислова група, антимонопольне право, нормативна база, законодавча база

Актуальність теми дослідження. Одним з важливих питань в успішному регулюванні економіки є чітке бачення ролі держави в економічних процесах. Потрібно сформулювати таку філософію державного регулювання економіки, яка б поєднувала в собі елементи ринкового механізму функціонування економічної системи і певні важелі державного втручання.

Державне регулювання економіки повинне, перш за все, передбачати формування та впровадження відповідної законодавчої бази, тобто загальноприйнятих правил поведінки всіх суб'єктів ринкових відносин і самої держави на довготривалий період.

Постановка проблеми. Державне регулювання в більшій або меншій мірі стосується всіх сторін економічного життя суспільства. Ефективним воно буде лише у випадку обґрунтованого поєднання адміністративних та ринкових методів управління економікою. В той же час, воно обумовлює необхідність значних структурних змін в

© В.П. Лещук. 2010